

תוכן עניינים

מבוא	4
1. סקירת ספרות	4
1.1 תקצוב בתי ספר במשרד החינוך	5
1.2 הערכת הישגי תלמידים ובחינות מיצ"ב	6
1.3 אקלים הבית ספרי והכיתתי	7
1.4 בחינת הקשר בין תקצוב משרד החינוך לבין הישגי התלמידים	8
2. שיטות מחקר	9
2.1 משתני המחקר	9
2.2 השערות מחקר	9
2.3 ניתוח הנתונים	9
3. ממצאים	10
3.1 סטטיסטיקה תיאורית	10
3.2 בחינת השערות המחקר	11
3.3 בחינות נוספות	13
4. דיון וסיכום	15
4.1 אחריותו של בית הספר	15
4.2 גישה חיובית לעומת תקציב מוגדל	16
5. מקורות	17

רשימת תרשימים

- תרשים מס' 1 : הוצאה ממוצעת לתלמיד בהתפלגות מגזרית בקרב משתתפי המחקר.....10
- תרשים מס' 2 : ציוני מיצ"ב ורמות האקלים בהתפלגות מגזרית בקרב משתתפי המחקר.....11

רשימת לוחות

- לוח מס' 1 : מתאם פירסון לבחינת הקשר בין שני משתנים : תקציב לעומת הישגי התלמידים.....11
- לוח מס' 2 : מתאם פירסון לבחינת הקשר בין שני משתנים : תקציב לעומת האקלים הבית ספרי.....12

מבוא

באופן היסטורי, מערכת החינוך הישראלית סובלת מפערים גיאוגרפיים ומגוריים המתבטאים בהישגי התלמידים ולפיכך ביכולתם להתקדם בחיים האזרחיים ולהצליח בחייהם הבוגרים (בליקוף, 2014). בשל כך, בחמש שנים האחרונות נעשו שינויים משמעותיים (בשם של 'תקציב דיפרנציאלי') אשר נועדו לחלק אחרת את העוגה התקציבית של משרד החינוך, ולהעניק חיזוק לבתי ספר הנדרשים לו וכך לאפשר לתלמידים חלשים יותר חיזוק והשקעה כספית אשר עשויה להקטין את הפערים (וינינגר, 2015). בשנים האחרונות, נבחנת התרומה של שינוי זה ואף נבחנת רמת האפקטיביות שלה. מחקר זה יעסוק בשאלה זו, ויבחן את האפקטיביות של השיטה הדיפרנציאלית, במטרה להקטנת הפערים הקיימים והגדלת השוויון..

משרד החינוך נחשב והינו (נכון להיום), המשרד בעל התקציב השני בגודלו במדינת ישראל, אחרי משרד הביטחון, אשר באופן היסטורי הינו בעל התקציב הגדול ביותר. מסיבה זו, האופן שבו בוחר משרד החינוך לחלק את כספו, וכך לתחזק ואף לחזק את מערכת החינוך ואת התרומה של המערכת החינוכית לעתיד המדינה ולעתיד תלמידיה והדורות שאחריה (רימון ורומנוב, 2009). בית הספר, מהצד השני, מתקיים מתוך תקציב, אשר רובו הינו התקציב ממשרד החינוך, אך גם מגיע מהעיריות המקומיות, מתשלומי ההורים, ואף ארגונים כאלו ואחרים הפועלים בבית הספר (כמו למשל, תכנית קרב). מתוך ובהתאם לתקציב, בתי הספר נדרשים לספק שירותי חינוך לתלמידים, להעניק להם ידע במקצועות שונים, ולפי מספר שעות מסוים (וינינגר, 2019).

עבודת מחקר זו תבחן את ההצלחה של שיטת התקצוב של משרד החינוך ואת הקשר שיש בינה לבין הצלחת התלמידים, כפי שהיא מתבטאת בבחינות מיצ"ב, ובהתאם לאקלים הבית ספרי, כפי שהוא נמדד בבתי הספר השונים. שאלת המחקר הינה, **האם קיים קשר בין תקצוב משרד החינוך בחטיבות הביניים על הישגי התלמידים ועל תפיסתם את האקלים הבית ספרי?** שאלת המחקר באה לבחון משתנה אחד בלתי תלוי (תקצוב משרד החינוך), והשפעתו על שני משתנים בלתי תלויים (הישגי התלמידים, תפיסת האקלים הבית ספרי בקרב התלמידים). מחקר זה יבחן שאלה חשובה זו בצורה אמפירית תוך שימוש בנתונים של משרד החינוך, תוך הפרדה בין המגזר הערבי, היהודי, והדתי.

מדיניות התקצוב של משרד החינוך, מהווה, לפי רבים, את האפליה הסוציו-אקונומית המשמעותית ביותר בחברה הישראלית, מהסיבה הפשוטה שהיא משפיעה על עתיד החברה ועל ההשכלה של הדור הבא של מדינת ישראל. מצד אחד, ומהווה הלכה למעשה כלי לעיצוב מדיניות וצמצום (או הגדלת) פערים (Yirmiyahu, Ofir & Malul, 2017). מחקרים כלכליים בסיסיים והיסטוריים כבר קבעו זה מזמן כי השקעה בחינוכו של אדם, יעילה יותר ויותר ככל שהיא נעשית מגיל צעיר יותר (Jeong, Lee & Cho, 2017). נוכח העובדה כי מערכת החינוך מתחילה את עבודתו עם התלמיד בגיל שש, המשמעות היא כמובן אקוטית, הן לעתידו, ובעיקר ליכולת הניעות החברתית-כלכלית של קהילה ושל מגזר (בליקוף, 2014).

מסיבות אלו, מחקרים כאלו נחוצים והכרחיים לעיצוב והכוונה יעילה יותר של המדיניות התקציבית של משרד החינוך, ולמידה על המשמעות שלה על החברה הישראלית, ועל השוויוניות שבחברה הישראלית.

1. סקירת ספרות

סקירת הספרות זו מתבססת בעיקרה על מאמר של משרד החינוך (וינינגר, 2015), אשר מתאר את המצב הקיים במערכת החינוך כמו גם השינויים שנעשו בסוף שנת 2014 אשר מטרתן להקטין את הפערים הקיימים בין המגזרים ולהביא לשיפור ברמת השוויון בין בתי ספר ובין תלמידים. סקירת הספרות תחולק לארבעה חלקים אשר יבחנו את משתני המחקר, ולאחר מכן מחקרים קודמים שכבר בחנו את הקשר בניהם. כך, בפרק הראשון יוצג פרק שיעסוק בתקצוב משרד החינוך ומשמעותו. בפרק השני, אסקור את מבחני מיצ"ב, הדיון שמבחינים אלו עוררו, ומצבם כיום. בפרק השלישי, אציג את המושג אקלים בית ספרי ואת הדרך למדידתו, ולבסוף, אבחן מחקרים עדכניים שבחנו את הקשר בין משתנים אלו.

1.1 תקצוב בתי ספר במשרד החינוך

תקציב משרד החינוך הישראלי האחרון שהוצב (לשנת 2019, שכן בשנת 2019 עצמה, אין מסגרת ממשלתית מתפקדת זה תשעה חודשים) עומד על סכום של 59.57 מיליון שקלים. תקציב זה רק שני לתקציב הביטחון, ובאמצעות תקציב זה, נדרש המשרד לספק 'שירותי חינוך' לאזרחי המדינה. בשירותי חינוך, הכוונה הינה להקניה של ידע במסגרת חוק חינוך חובה, תוך תשומת לב לשינויי התקופה, הצרכים המשתנים של אזרחי ישראל (שכן ידע זה מטרתו לאפשר לתלמידים הכנה מספקת בהגעתם לבגרות, ברמה ההשכלתית, תעסוקתית, ערכית ואזרחית), ואף להקנות לתלמידי ישראל את ערכי המקום בו הם גרים, כמדינה דמוקרטית וגם יהודית (משרד החינוך, 2018).

בשנים האחרונות, משרד החינוך שם דגש ומציג מודעות גבוהה לגבי חשיבותו ככלי מרכזי, אם לא המרכזי ביותר, בעיצוב החברה הישראלית העתידית, ובעיקר בחלוקתה למגזרים ומציאויות גאוגרפיות, הקובעות כמעט באופן בלעדי את עתידה הסוציו-אקונומי של קהילה, ואף של הפרט. לכן, התקציבים בשנים האחרונות מתבטאים בהתמקדות בהקטנת פערים, בשיפור המצב ההישגי של כלל התלמידים במקצועות האנגלית והמתמטיקה, ולבסוף – בהקטנת מספר התלמידים בכיתה ובניית כיתות חדשות, למען שיפור היחס בין המורה לתלמיד, ושיפור האקלים הבית ספרי והכיתתי (ממשלת ישראל, 2018).

התכנית "תוכנית לצמצום פערים וקידום השוויון במערכת החינוך" כפי שמתאר אותה וינינגר, לבתי הספר ולכיתות תלמידי היסודי (כיתות א'-ו') והחטיבה (כיתות ז'-ט'), אך בשנת 2018 התרחבה ומייצרת שינוי גם בבתי ספר של התיכון (כיתות י'-יב'). התכנית, אינה משנה את התקצוב לתקצוב דיפרנציאלי מיסודה, שכן תקצוב דיפרנציאלי כבר קיים זה כמה שנים. לחלופין, היא מחדדת את היתרונות של התקצוב הדיפרנציאלי, כדי שזה יוכל להשפיע בצורה אגרסיבית יותר על ההשקעה הניתנת לתלמיד ולכיתה, תוך מאמץ להגדיל את שעות הלימוד, ובעיקר ליצור אפליה מתקנת אשר תטיב עם אוכלוסיות מוחלשות (וינינגר, 2019).

מטרת התכנית, היא להביא לגדילה של שעות הלימוד. למשל, בבתי הספר היסודיים, הייתה אמורה התכנית להגדיל את כמות השעות מ-65 אלף שעות ל-130 אלף, כאשר מרבית התוספת מקבלים התלמידים החלשים ביותר. מערכת החינוך, מפרטת בצורה שקופה את בתי הספר על פי מדדים חברתיים שונים, אשר הממוצע המשוקלל החשוב ביותר, הוא זה המחלק את תלמידי בית הספר על פי חמישה רמות. אם בעבר, בית ספר בעל תלמידים חלשים ביותר (הרמה הנמוכה ביותר – רמה 5),